

Požig zaradi dobička

Gorazd Pezdir*

1 Uvod

Požigi so nacionalni problem in kazniva dejanja sedanjega časa z nizkim odstotkom raziskanosti v primerjavi z drugimi kaznivimi dejanji. Pomembno je, da si preiskovalci ogledajo pogorišče čim prej po pogasitvi. Da gre za kaznivo dejanje požiga, običajno ni vedno očitno takoj, saj požig lahko ugotovimo šele po skrbnem ogledu.

Vzroki za požig so lahko: korist, maščevanje, izsiljevanje (grožnja), umor, vandalizem, piromanstvo, prikritje drugega kaznivega dejanja ipd. Predmet požigov iz koristi so lahko objekti ali avtomobili.

Glavna značilnost storilcev požigov iz koristi je, da morajo biti lastniki nepremičnine. Takšna kazniva dejanja velikokrat povzročijo žrtve ali težje telesne poškodbe med gasilci in reševalci. Ironija je, da se požigalec velikokrat tudi sam poškoduje (npr. opekline). Požig iz koristi je izredno donosen gospodarski kriminal. Pri preiskavi takšnih dejanj je pomembna ustrežna ozaveščenost, saj je uspešen zaključek preiskave v interesu vseh in ne samo preiskovalcev.

Gospodarski požigi, torej požari, v katerih so opeharjene predvsem zavarovalnice, ostajajo ena od nacionalno najdražjih prevar. Takšne požige pogosto spremljajo tudi druga kazniva dejanja, kakor so prenehanje ali ponarejanje zavarovalniških polic, zavajajoči podatki ipd.

Zaradi požigov iz koristi zgorijo podjetja, stanovanja ali vozila oseb s finančnimi težavami. Zainteresirana stranka skuša s požigom znižati finančne izgube, pridobiti začetno investicijo ali pa se znebiti prenizko ocenjenega premoženja. V nekaterih primerih, ko posameznik že od začetka načrtuje nakup stavbe z namenom, da jo bo pozneje zažgal, so zemljiški in bančni dokumenti običajno ponarejeni, da prikrijejo njegovo identiteto in njegovo nezakonito namero.

V takšnih primerih veliko dejavnikov prispeva k neuspešni obtožnici in oprostitvi storilcev požigov iz koristi:

- preiskava zahteva ogromno opravil;

- težave pri pridobivanju obremenilnih dokazov (večinoma dokumentov);
- pomanjkanje strokovnega znanja kriminalistov in tožilcev;
- zapleten načrt izvedbe kaznivega dejanja.

Eden od glavnih razlogov za nezadosten odziv organov pregona na gospodarske požige je pomanjkanje načrtovanja, izobraževanja in dostopnosti primerne gradiva za preiskavo. Dostopnost gradiva pomeni najučinkovitejše sredstvo za širjenje informacij, s katerimi postanejo preiskave učinkovitejše. Če hočemo preganjati kazniva dejanja, kakršna so gospodarski požigi, se morajo v preiskavo vključiti različni strokovnjaki: računovodje, računalniški strokovnjaki, revizorji, tožilci in vsi drugi, ki lahko kakor koli prispevajo k zaključku preiskave.

Za uspešen zaključek preiskave so ključne tri zadeve, in sicer: jasni dokazi o namerni povzročitvi požara, zbiranje dokazov za določitev motiva in identifikacija ter povezava osumljenca s kaznivim dejanjem. Podobno kakor pri drugih kaznivih dejanjih, npr. umorih, tudi v tem primeru velja, da če osumljenec ni prepoznan in prijet v prvih 24 urah po požaru, primer zelo verjetno ne bo rešen. Kadar je treba opraviti veliko razgovorov in pregledati ogromno dokumentacije, lahko traja več mesecev, da najdemo in povežemo osumljenca s požigom.

2 Stanje v Sloveniji in zakonska podlaga

V Sloveniji se z ugotavljanjem vzrokov požarov ukvarja policija. Požare z manjšo materialno škodo, kjer so vzroki očitni (pozabljen lonc na delujočem štedilniku, vžig saj v dimnikih...), obravnavajo policisti s policijskih postaj. Kadar vzrok požara ni jasen ali pa obstaja sum požiga, opravijo preiskavo kriminalisti in kriminalistični tehniki iz sektorjev kriminalistične policije na policijskih upravah. Ti imajo poleg policijskih znanj tudi posebna znanja o preiskovanju pogorišč. V zahtevnejših primerih zaprosijo za pomoč pri preiskavi kraja požara tudi izvedence Centra za forenzične preiskave. Gre predvsem za primere z večjo materialno škodo, smrtnimi žrtvami, sumljivimi okoliščinami ipd. V preiskavo se tako vključujejo tudi strokovnjaki s področja kemije, fizike, elektrotehnike in strojništva.

Policija letno obravnava okoli 2000 požarov. Preglednica 1 kaže, da požigi pri nas niso pereč problem, saj predstavljajo manj kakor 4 odstotke vseh požarov. Ta podatek vsaj z dveh vidikov vzbuja strah. V večini drugih evropskih držav je delež namernih požarov najmanj 10 odstotkov ali več. Manjši delež

* Gorazd Pezdir, univ. dipl. inž. fizike, višji kriminalistični inšpektor v Centru za forenzične preiskave Generalne policijske uprave, Stefanova 2, 1501 Ljubljana

pri nas je lahko posledica dejstva, da ni bil pravilno ugotovljen vzrok požara. Drug podatek, ki izstopa iz preglednice, je dokaj majhna raziskanost požigov, manj kakor 30 odstotkov. Res je, da je preiskava požiga posebna v primerjavi z drugimi kaznivimi dejanji, vendar pa bo treba v prihodnosti to raziskanost povečati, še posebej, če upoštevamo temno polje na področju požigov.

	Število	Raziskanih	%
2008	71	18	25
2007	97	25	26
2006	82	29	35
2005	97	37	38
2004	70	24	34

Preglednica 1: Število kaznivih dejanj požiga v letih 2004-2008 (Vir: MNZ)

Kaznivo dejanje požiga je v kazenskem zakoniku⁴ iz leta 2008 opredeljeno v 222. členu:

»Kdor požge tujo hišo ali drugo stavbo, namenjeno za prebivanje, gospodarsko poslopje ali poslovno stavbo ali drugo nepremičnino, ki je v javni rabi, se kaznuje z zaporom od enega do osmih let.

Če so požgane stvari iz prejšnjega odstavka last tistega, ki je požgal, ravnal pa je iz zlobnih ali drugih nizkotnih nagibov, se kaznuje z zaporom do petih let.

Če je dejanje iz prvega odstavka tega člena storjeno iz malomarnosti, se storilec kaznuje z zaporom do treh let.

Če sta dejanje iz prvega odstavka tega člena storili dve ali več oseb ali če je požgana stvar posebnega kulturnega pomena, naravna vrednota ali velika vrednost, se storilec kaznuje z zaporom od enega do desetih let.

3 Motiv za požig

Motiv lahko opredelimo kot željo osebe, da z določenimi nameni izvede neko dejanje. Čeprav motiv ni nujno potreben, da ugotovimo kaznivo dejanje požiga, pa ugotovitev motiva pogosto vodi do identifikacije storilca. Ugotovitev motiva prav tako omogoča navedbo bistvenih argumentov v obtožnici, ki se nato predstavijo na sodišču.

Značilni finančni motivi požigov iz koristi so: zavarovalnina, stečaj podjetja, izguba poslov, prikritje izgub, zmanjšanje števila zaposlenih, sprememba namembnosti zemljišča, oslabitev konkurence ipd.

Pri požigu iz koristi gre običajno za kombinacijo enega ali več zgoraj omenjenih motivov. Spoznanje o osumljenčevem motivu za požig v začetni fazi preiskave omogoča preiskovalcu, da se usmeri na ustrezno dokumentacijo in zapise, s katerimi hitreje določi morebitni finančni motiv. V preglednici 2 so zbrane značilnosti požigov, pri katerih je motiv korist.

Označba značilnosti	Podrobnosti
Motiv	<ul style="list-style-type: none"> • zavarovalnina • likvidacija posesti • opustitev posla • prikritje izgube • odpustitev zaposlenih • izpraznitev zemljišča • zmanjšanje konkurence
Zrtev	<ul style="list-style-type: none"> • hiše • podjetja • vozila
Značilnosti kraja kaznivega dejanja	<ul style="list-style-type: none"> • dobro načrtovan in metodičen kraj kaznivega dejanja • malo materialnih dokazov • prefinjena požigalna naprava • neobičajna uporaba vnetljivih tekočin • več središč požara • ni znakov nasilnega vstopa • odstranitev vrednih predmetov pred požarom
Forenzične ugotovitve	<ul style="list-style-type: none"> • uporaba zažigalnih snovi • zažigalna naprava • časovno nastavljiva naprava
Profil storilcev	<ul style="list-style-type: none"> • odrasel moški • izobrazba najmanj V. stopnje • živijo več kakor 1 km od kraja kaznivega dejanja • po požaru se ne vrnejo na kraj
Kazalci finančnih težav	<ul style="list-style-type: none"> • zmanjševanje prihodkov in povečanje nedonosnosti proizvodnje • tehnološko zastarela proizvodnja • draga najemnina ali zakup • osebne stroške plačuje podjetje • premoženjska hipoteka • nerešene pravde, stečaj • izgube in terjatve • pogosta menjava lastnikov imetja • neplačani davki • zaplenitev premoženja
Predlogi za hišno preiskavo	<ul style="list-style-type: none"> • finančni zapisi • bolnišnični izvidi o poškodbah

Preglednica 2: Značilnosti požigov iz koristi

4 Preiskava

Uradna kriminalistična preiskava se začne, ko ugotovimo, da je bil požar podtaknjen. Najprej je treba navezati stik z ljudmi, ki so ugotovili, da gre za požig, da pojasnijo vsa dejstva. Med celotno preiskavo morajo biti kriminalisti v stiku s tožilstvom in preiskovalnim sodnikom. V tem poglavju bom predstavil potek vodenja takšnih preiskav.

Preiskovalec požigov mora pri svojem delu pričakovati, da se bo srečeval z različnimi vrstami požarov in različnimi stopnjami zahtevnosti preiskav požarov. Dokazi o središču in vzroku požara so lahko očitni ali pa so zaradi popolne zgorelosti in ruševin ostankov gorenja popolnoma prikriti. Vzrok požara je lahko vržena steklenica z vnetljivo tekočino ali pa zapletena zažigalna naprava izkušenega in pretkanega požigalca. Požar je lahko samo enkratni, ali pa gre za serijo požarov. Vsekakor je sistematični načrt vodenja preiskave pomembno orodje preiskovalcev. Tovrstne preiskave so običajno dolgotrajne, z zelo nedoločenim koncem in vključujejo mnogo metod (rekonstrukcija kraja, računalniško modeliranje, popolna finančna analiza, pravna raziskava itd.). Zaradi zahtevnosti takšnih preiskav je koristno imeti izdelan kontrolni seznam preiskave. Potek preiskave požiga lahko razdelimo na pet ključnih točk:

- ogled kraja požara,
- določitev potreb za preiskavo,
- izoblikovanje in ocena strateškega načrta,
- izvajanje strateškega načrta,
- predstavitev ugotovitev preiskave tožilstvu.

Ogled kraja požara

Prvi korak preiskave požara je ogled, ki mora vsebovati zbiranje informacij, dokumentiranje pogorišča, rekonstrukcijo, zavarovanje dokazov in popis imetja.

Zbiranje informacij

Pri vsakem požaru je treba ugotoviti dejstva, kakor so: čas požara, kdo je obvestil o požaru in kdo ga je odkril. S centrom za obveščanje je treba opraviti razgovor, še preden se dežurni zamenjajo, saj le tako lahko dobimo dovolj natančne informacije o teh vprašanih. Vprašanja dežurnim v centrih se morajo nanašati na ton in obnašanje klicatelja, kar je še posebej pomembno v primerih, ko je klicatelj tudi osumljenec. V takšnih primerih je treba pridobiti zvočno kopijo klica in tudi seznam klicev. Običajno klice hranijo le omejen čas. Preiskovalec mora opraviti razgovor tako z osebo, ki je prijavila požar, kakor tudi z osebo, ki ga je odkrila.

Gasilci so prvi, ki običajno objektivno opišejo celoten položaj. Izkušen gasilec lahko nakaže kraj središča požara,

njegovo moč, smeri širjenja, čas gorenja, stanje vrat in oken in način vstopa v zgradbo. Znaki nasilnega vstopa lahko govorijo o vlomu pred požarom. Na drugi strani pa zaklenjena vrata kažejo na omogočen dostop do prostorov, tako da lahko označimo takšen požar kot požig.

Prav tako je treba med razgovori pregledati hidrante za gašenje. Dokumentirati je treba vsako namerno poškodovanje hidrantov, namerno neaktiviranje samodejnega sistema za gašenje in prekinitve alarmnega signala ali telefonskih kablov.

Dokumentiranje dokazov

Pri preiskavi požiga je treba nameniti posebno pozornost ogledu kraja požara, saj nič ne more nadomestiti ustreznega dokumentiranja pogorišča in izvedbo potrebnih analiz. Dokazi morajo kazati, ali je bila za širjenje požara uporabljena vnetljiva tekočina, npr. na podlagi razdalje med več ločenimi središči požarov.

Požigalci uporabljajo različne materiale, da podtaknejo požar. Osnovni cilj je hitro uničenje stavbe, vozila, trupla, poslovne dokumentacije ali druge lastnine. Vnetljive tekočine ter več začetnih točk požara v stavbi so pogosto znak namernega nastanka požara. Prisotnost vnetljivih tekočin, npr. bencina, je pogostokrat odločilni dejavnik pri določitvi požiga.

Posebno pozornost je treba nameniti izključitvi tehnične ali naravnega vzroka požara, saj bi lahko to v poznejšem postopku obramba uporabila kot morebitni vzrok požara. Takšni vzroki so:

- človeški dejavnik (otroška igra, kajenje, neprimerno skladiščenje nevarnih snovi ...),
- tehnična napaka (pokvarjeni grelni ali kuhalni aparat, električna napeljava, puščanje plina),
- naravni vzrok (samovžig, iskra, strela),
- živali (mali glodalci).

Rekonstrukcija na kraju samem

Rekonstrukcija kaznivega dejanja lahko olajša zbiranje dokazov. Z njo določimo, ali je požar nastal na točno določenem kraju in se je od tod širil drugam, ali katere naprave in materiali so bili ali ne uporabljeni pri tem. Če sumimo, da so bile uporabljene vnetljive tekočine, lahko iščemo posode za gorivo, nezgorele vnetljive tekočine in značilne vzorce gorenja. Če je bila stavba že prej pripravljena za požig, so običajno odstranjeni vrednejši ali osebni predmeti (slike, fotografije).

Požari lahko nastanejo tudi zaradi prikrivanja umora ali vlomov, zato moramo iskati tudi dokaze o tovrstnih kaznivih dejanjih.

Zavarovanje materialnih dokazov

Pri zbiranju dokumentacije o kaznivem dejanju moramo obvezno vključiti strokovna mnenja s forenzičnimi ugotovitvami (tako pozitivnih in negativnih) skupaj s spektri plinskih kromatogramov. Jasna mora biti tudi veriga prejemnikov materialnih dokazov. Prav tako mora biti razvidno, ali sta bila kriminalistični tehnik in forenzični strokovnjak na kraju požara. Sledovi, kot so odtisi papilarnih črt, odtisi obuval, lak, steklo, sledi orodja, vlakna, lasje, morajo tudi biti vključeni v poročilo, saj so lahko edini materialni dokazi, ki povezujejo osumljenca s krajem kaznivega dejanja. Vedno je treba fotografirati, posneti z video kamero in skicirati vse dele kraja kaznivega dejanja.

Popis inventarja

Popisati je treba ves inventar, ker to olajšuje ugotovitev motiva in določitev verjetnosti kakšnega drugega kaznivega dejanja, npr. vloma. Popis inventarja lahko pozneje primerjamo s prijavitelno škodo na zavarovalnici.

Predhodna analiza kraja požara

Preiskovalec mora ohraniti kraj požara čim bolj nespremenjen in izvesti mora vse faze preiskave metodično, ne da bi načrtoval tudi poznejši obisk tega kraja. Pomembno je, da imamo natančen seznam vseh preiskovalcev, ki so obiskali kraj, skupaj z njihovimi pisnimi ali ustnimi ugotovitvami, fotografijami in zavarovanimi dokazi. Zapisa časa prihoda in odhoda sta za preiskavo potrebna, saj izkazujeta neokrnjenost kraja in to, da je bil ves čas zavarovan. Zavedati se moramo zapletov, če materialne dokaze zavarujemo po končanem ogledu. V tem primeru moramo imeti dodatni nalog za preiskavo, da lahko ponovno preiščemo pogorišče.

Določitev potreb za preiskavo

Drugi korak v preiskavi požiga vključuje zahteve po dodatnem strokovnem osebju (kriminalistični tehniki, forenziki) in preiskovalcih (kriminalisti). S preiskavo pogorišča kriminalisti poskušajo ugotoviti morebitni motiv in določiti potrebe za nadaljevanje preiskave: službe, ki jih je treba vključiti v preiskavo, dodatni preiskovalci (število preiskovalcev, ki so na voljo, predvideno število ur za preiskavo itd.) in določiti prednostne naloge. Te prednostne naloge so običajno odvisne od trdnosti dokazov, pogostosti požigov in od tega, ali so bile posledica požara smrtne žrtve ali hude telesne poškodbe.

Vodja preiskave mora storiti vse potrebno, da pride do obtožnice. Sistematična in enovita preiskava požara mora zagotoviti vse potrebne informacije za ustrezne odločitve med to fazo. Primeri preiskav požigov iz koristi so neobičajni zaradi

obširnega znanja in veščin, potrebnih za izvedbo takšnih zapletenih preiskav.

Določitev strateškega načrta

Strateško načrtovanje lahko prispeva k napredku preiskave ali pa jo prekine. Vključuje dejavnosti, kakor so razgovori, pridobivanje izjav, preverjanje drugih informacij in pregled dokazov, pridobljenih z ogledom kraja požara. Kriminalistična tehnika in forenzika izdelata fotografske albume, skice, forenzične preiskave ipd. Zahtevamo lahko tudi dodatne laboratorijske analize, npr. požarna testiranja. Vse te naloge so neposredno pod nadzorstvom vodje preiskave.

Razgovor s pričami

Lastnika in najemnika zgradbe, ki je zgorela, je treba skrbno izprašati. Ti odgovori prispevajo k ugotovitvi, ali je bila zgradba v času požara varovana, kdo je bil nazadnje v njej, ali je bila zaklenjena, ko je ta oseba zapustila stavbo, kdo vse ima dovoljenje, da je v stavbi, kdo ima ključe in kje je bil lastnik v času požara.

Od lastnika je treba pridobiti podatke o zgodovini lastništva zgradbe, o škodi in obsegu zavarovanja. Pomembne informacije so tudi finančno stanje, seznam zaposlenih in lastniška sestava zgradbe. Lastnika lahko vprašamo o imenih preteklih in sedanjih zaposlenih, nariše naj skico stavbe s predmeti v njej pred požarom, o stanju poslov in proizvodnje, kontroli inventarja, sindikalnih težavah, pomembnejših poslovnih odločitvah, bančnem kreditu, odškodninskih tožbah ipd.

Zahteve po zavarovalniških podatkih

Najpogostejše vprašanje po požaru je, ali je bila stavba zavarovana, pri kateri zavarovalnici in kdo dobi zavarovalnino. Zavarovalna polica odkrije podatke o zavarovanju pred požarom. Preiskovalec mora ugotoviti, kdaj je bila polica napisana, njeno vrednost in kdo je naznanil zavarovalni družbi škodo. Vprašanje o zavarovanju lastnine lahko odkrije skrita lastništva ali pa večkratne zavarovalne pogodbe. Oškodovanec ima lahko imetje zavarovano pri več kakor enem podjetju. Preiskovalec mora biti pripravljen tudi na vprašanja zastopnika zavarovalnice, v kakšni fazi je preiskava požara.

Finančni zapisi

Analiza finančne dokumentacije podjetja skupaj z drugimi podatki primera lahko potrdi morebitni finančni motiv in tako usmeri tok preiskave v ustrezno smer. Izračuni lahko pokažejo, ali so imeli v podjetju finančne težave. Takšni izračuni obsegajo aktivno in pasivo.

Pregled stanja stavbe

Lastniški status zgradbe preiskovalci pogosto spregledajo. Informacije o zgodovini lastništva zgradbe, izgube in pretekle finančne razmere in razmerja do stanovalcev lahko vodijo k verjetnemu storilcu.

Podatki o lastništvu zgradbe, njeni finančni zanimivosti in tihem partnerstvu (solastništvu) so pogosto vidne le iz zemljiške knjige. Preiskovalec mora ugotoviti, kdaj je bila zgradba kupljena, kdo je bil prodajalec in kaj je vsebovala kupoprodajna pogodba. Predhodna sprememba lastništva bi lahko imela namen umetno povečati papirno vrednost zgradbe. Ceno zgradbe je treba spremljati v večletnem obdobju in njeno vrednost primerjati s podobnimi stavbami v istem okolju. Ugotoviti je treba tudi, ali je bila stavba nedavno naprodaj.

Pregled stanja komunalnih priključkov lahko pogostokrat pripelje do zanimivih podatkov o tem, ali so bili plin, elektrika, telefon, časopis, pošta odpovedani pred požarom, ali so bili ti stroški redno plačani, ali so bile težave v zvezi z zaplenitvijo ali prodajo upnikove nepremičnine, zaplembo premoženja itd.

Koristni podatki, ki jih še lahko odkrijemo pri preiskavi, so, kakšno je bilo dejansko stanje zgradbe pred požarom (večje poškodbe, kršitve protipožarnih ali gradbenih predpisov ali nedavna popravila in izboljšave). Takšne ugotovitve moramo ustrezno dokumentirati s skicami postavitve pohištva, naprav ter gorljivih in nevarnih materialov v zgradbi.

Pomembno je ugotoviti, ali je bila zgradba v času požara zasedena z najemniki. To pomaga pri določitvi obstoja pisnih pogodb in daje podatke o stanovanjski ali komercialni uporabi stavbe.

Pregled preteklih izgub prav tako govori o potencialni ogroženosti zgradbe. Treba je proučiti poročila o drugih preteklih sumljivih zavarovalniških škodah v zvezi z zgradbo, kakor so vlomi, neurja, poplave.

V policijskih evidencah je treba preveriti vse zapise o morebitnem osumljencu, predvsem o njegovih podobnih dejanjih v preteklosti. Računalniški pregled poslovnih zapisov lahko odkrije združbe ali družabništva, finančni status, pridobljeno premoženje z nakupom lastništva, davčno stanje, podatke o računih, zavarovalnicah ipd.

Izvedba strateškega načrta

Izvedba strateškega načrta vključuje posebne metode in sredstva, iskanje finančnih zapisov in pripravo poročila. Podobno kakor pri prejšnjih korakih se tudi o tem koraku posvetujemo s tožilcem.

Finančni zapisi

Za razliko od zbiranja informacij pri preiskavah kriminala 'belih ovratnikov' so informacije, ki zadevajo preiskavo požigov, ves čas na očeh javnosti. Glede na to je treba upoštevati primerno načrtovanje vodenja razgovorov, sprejemanje izjav in vodenje poligrafskega zaslišanja.

Prva prednostna naloga je pridobitev finančnih zapisov o poslih ali imetju, ki je bilo s požarom neposredno ogroženo ali uničeno. Če nastopimo primerno, lastnik, ki je večinoma tarča preiskave, običajno privoli v pregled dokumentacije med preiskavo kraja požara. Če je bil ogenj povzročen z namenom, da uniči dokumentacijo, moramo takšne dokaze opisati v poročilu in jih ustrezno označiti v skici.

Če je dokumentacija shranjena drugje, mora preiskovalec od lastnika izvedeti natančno lokacijo in vprašati za dovoljenje za preiskavo tega kraja. Če nam tega ne omogoči, moramo pridobiti sodni nalog in zaseči dokumentacijo. Z zasedom dokumentacije preprečimo njeno morebitno uničenje ali spreminjanje, pogosto pa odkrijemo tudi obremenilne podatke, ki jih lahko uporabimo v preiskavi.

Zbiranje dokumentacije in ravnanje z njo

Uspeh preiskave požiga iz koristi je močno odvisen od materialnih dokazov. Finančni in zavarovalniški zapisi so pomemben vir dokumentarnih dokazov med preiskavo. Pri požigih iz koristi takšni zapisi pogosto vsebujejo jasne znake finančnih težav, napačnega prikazovanja in skritega premoženja.

Vsaka preiskava požiga iz koristi se začne z zavarovalniških obrazcem, kjer zavarovalno podjetje ali zastopnik prvotno domneva, da je zavarovanec podal resnične podatke. Naloga preiskovalca je ugotoviti resničnost podatkov, ki jih vsebuje zavarovalna polica, predvsem kadar so napačni, zavajajoči ali napačno prikazani.

Prikrivanje dejstev in goljufija

Pri preiskavi požiga iz koristi je pomembno čim boljše sodelovanje med preiskovalci in zavarovalnicami. Pomembno je, da kriminalisti poznajo vsebino zavarovalniških obrazcev in kako se jih izpolnjuje, saj jim to pomaga, da te podatke uporabljajo rutinsko pri vsakodnevnih preiskavi.

Pogosto je pri požigih poslan zavarovalnici sleparski zavarovalniški zahtevek. Še več, namerno napačno prikazovana dejstva so lahko skrita v zavarovalni polici in se odkrijejo šele pri preiskavi požiga iz koristi. Zato je za preiskovalca pomembno, da ne spregleda namernega zavajanja podatkov v zavarovalni polici.

Če zavarovalniški obrazec vsebuje dejstva, ki so bila namerno napačno predstavljena, je vprašljiva verodostojnost zahtevanih odškodnin. Zanimanje preiskovalcev za analizo podatkov v zavarovalnih policah zaradi povečanja števila takšnih goljufij narašča.

Zavarovalna polica

Pregled zavarovalnih polic premoženjskega zavarovanja pokaže podatke o prosilcu, opis lastnine, požarno zaščito, meje kritja, informacije o hipoteki, podatke o zavarovalnici in podpis. Najboljši sogovornik o teh podatkih je zavarovalniški agent. O verodostojnosti podatkov v obrazcu običajno na začetku ne dvomimo. Velikokrat šele ob prijavljeni požarni škodi zavarovalnice preiskovalci izrazijo dvom o resničnosti podatkov v zavarovalniški polici. S preiskavo skušamo ugotoviti, ali obstajajo znaki zavarovalniške goljufije.

Sestavine police	Značilnost
Prosilec	<ul style="list-style-type: none"> • zavarovančevo ime in priimek • zavarovančev naslov • datum rojstva, davčna številka, št. osebnega dokumenta • zakonski stan in ime zakonca
Lastnina	<ul style="list-style-type: none"> • natančna lokacija, opis, fotografija • starost in stanje zgradbe • vrednost imetja (dejanska, tržna) • zasedenost z lastnikom, najemnikom ali prazna
Požarna zaščita	<ul style="list-style-type: none"> • tehnična zaščita • ročni gasilni aparati, hidranti
Obseg kritja	<ul style="list-style-type: none"> • zgradba, oprema, izguba posla • odstotek kritja
Hipoteka	<ul style="list-style-type: none"> • ime, naslov hipotekarne družbe • zemljiška pogodba
Podatki zavarovalnice	<ul style="list-style-type: none"> • število in datumi prejšnjih izgub • datumi razveljavitev prejšnjih zavarovanj
Podpis	<ul style="list-style-type: none"> • zavarovanca • zavarovalniškega predstavnika

Preglednica 3: Običajni podatki v zavarovalniških obrazcih

Pri tovrstnih preiskavah je nujno potrebno dobro sodelovanje med kriminalistično policijo in zavarovalnico. Zavarovalnica bi morala biti že ob sklepanju zavarovalne police pozorna na namerno zavajanje podatkov. Pozorna mora biti, ali je bodoči zavarovanec lastnik ali solastnik imetja, ali je morebitna hipoteka v zadnjih treh mesecih ali več zapadla v plačilo, ali obstajajo davčni dolgovi glede premoženja ali posla, ali so nekateri davki neplačani, ali so zapadli v plačilo v zadnjem letu in več, ali so bili na objektu kršeni predpisi varstva

pred požarom, zdravstveni, varnostni ali gradbeni predpisi, ali je bil kdo s finančnim interesom na tej lastnini obsojen za požig, goljufijo ali drugo kaznivo dejanje v zvezi z lastnino v zadnji petih letih, katero podjetje je hipotekarni upnik, ali so bile v zadnjih petih letih prijavljene večje škode na posest ali na katero koli drugo posest, pri kateri je kdor koli s te posesti imel finančni interes, ali je kateri del zgradbe ali stanovanja prazen, nezaseden ali sezonsko zaseden, ali se je del ali celotna polica na posestvu zmanjšala, preklicala ali podaljšala v zadnjih treh letih, ali je premoženje zavarovano še pri kakšni drugi zavarovalnici.

Kazalci nagnjenosti k požigu stavbe so: zapozneta plačila hipoteke, neplačani davki na posest, kršenje predpisov požarne varstva, gradbeništva, večletne izgube ipd.

Podatke v zavarovalni polici moramo skrbno proučiti za popolno in veljavno preiskavo požiga iz koristi. Kriminalistom in zavarovalnicam je na voljo veliko različnih virov, da preverijo podatke v zavarovalni polici. Velikokrat je treba za pridobitev vseh informacij pridobiti tudi sodne naloge. Zato je treba posebej poudariti pomembnost pregleda zavarovalne police kot dela preiskave požiga iz koristi. Polica, ki jo podpiseta zavarovalniški agent in pooblaščenec, podaja pomembne dokaze glede požigov iz koristi in tudi za morebitno poznejše pričanje na sodišču.

Pomembne dokazne zapise v preiskavi požiga iz koristi moramo uradno zaseči. Pogosto med preiskavo požiga iz koristi postane jasno, da je požar nastal zaradi uničenja finančne dokumentacije. Med preiskavo kraja požara lahko najdemo nepoškodovane zapise, ki so lahko dokazni material.

Po pridobitvi vseh dokaznih dokumentov jih moramo popisati in proučiti. Pozornost moramo usmeriti na osumljenčevo zavarovano lastnino, na prejšnje zavarovalne zahtevke in njegovo finančno stanje. Primarni vir informacij predstavlja zavarovalna pogodba, sekundarni viri pa vključujejo morebitne zaplembe premoženja in zavarovalniške predstavnike.

Prva zadeva v preiskavi požiga iz koristi je določitev, ali je imel osumljeni zavarovalni interes na zgorelem imetju, ali povedano drugače, ali je oseba v polici v resnici upravičena do zavarovalniške koristi.

Preiskava požiga pokaže tudi ponavljajočo lastnost zavarovalnih izgub. Priložnostne posamezne majhne goljufije (kraje, požigi) se lahko zgodijo pred večjim požarom. Zavarovanec lahko misli, da pogosta poročila o vandalizmu obrnejo krivdo za požar na mladoletnike ali na druge v okolici.

Glavna zadeva preiskave je ugotoviti in analizirati takšne vzorce dejavnosti zavarovanca. Pozornost namenimo razpo-

reditvi plačil zahtevkov. Dokumentiranje zavarovančevih zahtevkov lahko prispeva k dokazovanju verodostojnosti zavarovanca, še zlasti če nedokumentirane izgube niso popisane na izvorniku zavarovalnega obrazca.

	Vrsta	Vsebina
1.	Preiskava	<ul style="list-style-type: none"> • poročilo o vzroku požara • zapisnik o ogledu • laboratorijsko poročilo
2.	Zakonitost	<ul style="list-style-type: none"> • privoljenje za preiskavo • dostop do finančnih zapisov • sodni poziv • nalog za preiskavo
3.	Zavarovanje	<ul style="list-style-type: none"> • dejanska zavarovalna polica • prijava škode zavarovalnici • kronologija plačil police • dokazi o izgubi in spremljajoči dokumenti • delno in polno denarno nakazilo • izjave in preiskave pod prisego
4.	Podatki o imetju	<ul style="list-style-type: none"> • poročilo o zavarovalni polici • poročilo o pregledu zavarovalnice • poročilo požarne inšpekcije • zemljiškoknjžni izpisek o lastnini • davki na posest, sodne zaplembe, obdavčitev
5.	Komunala	<ul style="list-style-type: none"> • telefon • plin in elektrika • kabelska TV • pošta in časopisi
6.	Premoženjsko stanje	<ul style="list-style-type: none"> • računi in zapisi o poslovanju • davek na dohodek • bančni zapisi in zgodovina posojil • hipotekarna posojila
7.	Izjave prič	<ul style="list-style-type: none"> • izjave preiskovalcem • predhodne izjave za zavarovalne zahtevke • zasliševanje pod prisego
8.	Analitika	<ul style="list-style-type: none"> • tabelarični prikaz podatkov • preiskovalni diagram • povzetki in analiza preiskave • kontrolni načrt preiskave
9.	Drugo	<ul style="list-style-type: none"> • časopisni članki

Preglednica 4: Vrste dokumentiranih zapisov

Posebne metode in sredstva (POMS)

Pogosti skupni imenovalc uspešnih preiskav požigov iz koristi in primerov kriminala belih ovratnikov je uporaba posebnih metod in sredstev. Uporaba takšnih metod na sodišču podkrepi trditve, da gre za dobro načrtovano prevaro. Obstajajo različni načini uporabe takšnih tehnik, odvisno od konkretnega primera. Na splošno obsega uporaba POMS do-

voljenje za uporabo ene ali vseh tehnik med preiskavo. Takšne tehnike so: zvočno snemanje in slikanje, brezžični mikrofoni, nadzor telefona, tajno sledenje itd. Zakonodaja dopušča, da lahko tajni sodelavec policije pod nadzorstvom uporablja takšne tehnike.

Pogovori, ki jih posnamemo, imajo lahko pomembno vlogo pri poteku preiskave požiga iz koristi, predvsem zaradi težav, ko to odkrije obtoženec. Pogovori, ki jih snemamo, vključujejo podatke, ki poudarjajo osnovni motiv za prevaro, kakor tudi takšne, ki zagotavljajo dokaze, s katerimi potrdimo osnovna dejstva. Dodatno tudi potrjujejo informacije v izjavah prič.

Ko se priča ali soobtoženec odločita podati informacije o požigu in obljubita nadaljnje sodelovanje, moramo nova dejstva takoj preveriti in primerjati z obstoječimi podatki. Na tej točki preiskave moramo preveriti, kakšen je interes ali vpletenost določenih ljudi v preiskovanem kaznivem dejanju in tako preprečiti preseščanja v nadaljevanju preiskave.

Preden osebo povabimo k izvajanju POMS, jo moramo temeljito poučiti o ukrepih in jo seznaniti z uporabo občutljive preiskovalne tehnike, s katero se mora strinjati tudi tožilec.

Zaščita informatorja in prič pred morebitnimi nevarnostmi je glavna skrb preiskovalca. Imeti mora načrt nepredvidenih dogodkov, če osumljenec ali kdo drug odkrije, da tajni sodelavec nosi skrit mikrofoni, ali če te naprave ne delujejo pravilno. Načrt mora predvidevati tudi, kaj storiti v primeru ugrabitve talcev ali v podobnih nepričakovanih situacijah.

Poročilo o preiskavi

Osnutek poročila dopolnjujemo v vseh korakih izvajanja načrta. Takšne natančne zapise zberemo v končnem poročilu o preiskavi. Celotna zadeva, vključno z dokumentacijo o prejemnikih materialnih dokazov, bo pozneje predstavljena tožilcu v izčrpnem načrtu.

Skupaj s poročilom o preiskavi morajo biti podana osnovna dejstva primera, ki se med preiskavo neprestano dopolnjujejo.

Sporočila za javnost

Dobro izdelan načrt preiskave je najboljša podlaga za kakovostno preiskavo požigov iz koristi. Dajanje informacij novinarjem zagotavlja obsežnost preiskave in seznanja širšo javnost z nevarnostmi, ki jih prinaša takšno kaznivo dejanje. Informacije o preiskavi daje novinarjem ena sama oseba.

Novinarji so velikokrat željni informacij o preiskavi, v zameno za sodelovanje in informacije, ki so zanimive za preis-

kavo. Včasih je lahko koristno dovoliti javno objavo nekaterih informacij na različnih stopnjah preiskave. Skrbno pripravljene in časovno načrtovane izjave za javnost (kakor npr. središče ali vzrok požara, izvedba hišnih preiskav, odvzem prostosti), zadovoljijo večino profesionalnih novinarjev. Obveščenost javnosti o takšnem kaznivem dejanju je pomembna, saj so ljudje lahko pomemben vir informacij o dogodku. Tudi razpisana nagrada za informacije o požigu v javnih občilih lahko prispeva k prijjetju in obsodbi požigalcev.

Predstavitev primera tožilcu

Peta in hkrati zadnja točka preiskovalnega procesa je priprava izčrpnega poročila o preiskavi za preiskovalnega sodnika in tožilstvo. Še enkrat je treba poudariti, da mora biti tožilstvo o požigu obveščeno takoj, ko je bil ugotovljen vzrok požara. Tožilec lahko najbolje svetuje, kako uporabiti zakonodajo, izbrati strategijo in izvesti sodne naloge za preiskavo. Pomembno je, katere zakonske predpise bomo uporabili v konkretnem primeru. Strateška odločitev običajno temelji na predpisu, ki je najbolj primeren v konkretni preiskovani zadevi. Kadar je na voljo dovolj informacij in dokazov, lahko skupaj s tožilcem hitro sestavimo obtožnico.

5 Zaključek

Preiskava požiga iz koristi zahteva metodičen in sistematičen pristop. Kljub pomanjkanju materialnih dokazov v prvi fazi preiskave lahko s skrbno izdelanim in izpeljanim načrtom preiskave prepoznamo in obsodimo storilce. Preiskovalci požigov iz koristi morajo biti prožni glede širjenja ali preusmeritve poteka preiskave. Trenutna gospodarska in finančna kriza v svetu in pri nas bosta najverjetneje v prihodnje povzročila povečanje števila požigov iz koristi. V prihodnje se bodo poleg organov pregona (policije, tožilstva) v preiskovanje teh kaznivih dejanj dejavneje vključevale tudi zavarovalnice, ki so največkrat žrtev tovrstnega kriminala. Tudi če na podlagi dobro opravljene preiskave ni mogoče podati obtožnice, rezultati lahko zadoščajo za zavrnitev izplačila zavarovalniškega zahtevka v pravdni zadevi. Izplačilo zavarovalniškega zahtevka je namreč običajno cilj požigalcev. Uspešen konec preiskave požiga iz koristi je odvisen od več dejavnikov, od katerih je vsak pomemben in nepogrešljiv.

Literatura

1. DeHaan, J.; (2002). **Kirk's fire investigation**. 5th ed. New Jersey, Prentice Hall.
2. DeHaan, J.; Icove D. (2004). **Forensic fire scene reconstruction**. New Jersey, Pearson Prentice Hall.

3. Icove, D.; Wherry, V.; Schroeder, J. (1998). **Arson for Profit**, Columbus, Battelle Press.
4. **Kazenski zakonik** (2008), Ljubljana, Uradni list RS.
5. NFPA. (2001). **NFPA 921-Guide for fire and explosion investigation**. Quincy, National Fire Protection Association